

SUREDA VALLESPÍR, Catalina (ed.) (2003): *Bearn, entre la vida i la ficció; Ponències de la I Aula de Novel·la*. Binissalem: Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 157 p. (Col·lecció Casa Museu Llorenç Villalonga, 3).

La complexitat i la riquesa de *Bearn o la sala de les nines*, de Llorenç Villalonga, es fa palesa en els set estudis recollits sota el títol de *Bearn, entre la vida i la ficció*, on s'apleguen els materials llegits a la I Aula de Novel·la celebrada a la Casa Museu Llorenç Villalonga (Binissalem) a finals de l'any 2000. No es pot dir que aquesta novel·la no hagi merescut l'atenció de la crítica: sens dubte, trobaríem poques obres que hagin motivat tants de comentaris i d'interpretacions com *Bearn*. Fins i tot, en el conjunt dels estudis sobre l'obra del novel·lista mallorquí hom pot detectar una desigualtat en l'interès dels estudiosos que ha merescut *Bearn* i el que han despertat altres llibres seus. És evident que la diversitat de matisos i d'interpretacions d'aquesta novel·la ha esperonat els crítics i els investigadors a aprofundir en el misteri que fa de *Bearn o la sala de les nines* una obra mestra de la literatura catalana.

Les circumstàncies externes de la novel·la semblen haver contribuït a crear aquest clima d'ambigüitat o de polisèmia que tant agradava a Llorenç Villalonga. Com estudia Jaume Pomar a «*Bearn* en la vida de Llorenç Villalonga», el treball que enceta el volum *Bearn, entre la vida i la ficció*, la gènesi de l'obra ja ha estat envoltada d'enigmes. En primer lloc, perquè les informacions que l'autor en donà en vida, tot afirmant que l'havia començat poc després de la guerra civil, no coincideixen amb les dels testimonis que el veren escriure-la. Fins i tot la llengua en què fou redactada ha estat objecte de polèmica, car hom ha afirmat que la novel·la havia estat escrita en castellà i, després, Villalonga l'havia traduït al català. El treball de Jaume Pomar, biògraf del novel·lista, aclareix definitivament aquestes qüestions. En primer lloc, repassa la polèmica originada per Baltasar Porcel quan afirmà que la novel·la havia estat escrita primer en castellà. Jaume Vidal Alcover, en canvi, sostenia haver vist Villalonga redactar-la en català, tot i que, quan només li faltaven dos capítols per acabar-la, l'havia traduït al castellà. Pomar aporta arguments contundents a favor de la tesi segons la qual la versió catalana és més antiga, sobretot gràcies a la dada de l'existència d'un manuscrit en català, anterior a la redacció definitiva, que el senyor Joan Moyà Pons havia rescatat d'una llenyera de Can Sabater. Pomar també ressegueix la repercussió de l'edició castellana de *Bearn*, la qual, tot i ésser força discreta, no passà totalment inadvertida, tal com sovint s'ha afirmat. Però les ambigüitats entorn d'aquesta obra mestra de Llorenç Villalonga no acaben aquí: n'és un exemple la base real del poble de Bearn, construït alhora sobre els records dels anys de la infantesa passats a Bunyola i sobre els d'adult, ja casat, a Binissalem, a més de la possessió de Tofla, més imaginària que real. Igualment, els personatges es basen parcialment en éssers reals. És el cas de don Toni de Bearn, *alter ego* de Villalonga, bastit a partir d'alguns personatges reals de l'època i de l'entorn de l'escriptor, com l'oncle Josep Palou de Comasema. Així Pomar formula una teoria suggestiva, segons la qual, en la formació d'aquest complex personatge, Villalonga «enriquí la tradició del seu llinatge, els Villalonga de To-

fla, d'Alaró, amb un mena d'encavalcament amb una altra família, els Villalonga “de ca n'Escalades”, aristòcrates mallorquins, aquests darrers, amb una llarga tradició racionalista, voltairiana, republicana i d'esquerres» (pàg. 18). En menor grau, els personatges reals també haurien contribuït a la formació de dona Maria Antònia, bastida essencialment a partir de la figura de Teresa Gelabert, la seva esposa; per la qual cosa aquest personatge és molt diferent del que apareixia a *Mort de Dama*, on la baronessa de Bearn havia estat formada a partir de la figura de la mare de l'escriptor. Tot i que moltes de les dades que Jaume Pomar aclareix ja havien estat exposades en altres indrets, el seu treball constitueix una magnífica síntesi, d'una gran utilitat per a tot aquell que s'iniciï en l'obra de Llorenç Villalonga, ja que permet veure com en *Bearn o la sala de les nines*, igualment com en tots els llibres del nostre escriptor, sempre hi ha una relació constant entre realitat i ficció.

L'ambigüitat de *Bearn o la sala de les nines* descansa també en altres aspectes. El tema de la relativitat de la noblesa —i, més concretament, l'enigma sobre la legitimitat dels Bearn— és essencial en aquest llibre. No és estrany, per tant, que Villalonga ens presentés un don Toni de Bearn que, si bé era considerat un «senyor», no sembla que posseís cap títol nobiliari i, fins i tot, és dubtós que descendís d'autèntics aristòcrates. Per aquesta raó resulta molt aclaridor l'estudi d'Antònia Morey titulat «Els darrers senyors de Bearn: realitat o mite?», on analitza la complexa estructura social mallorquina derivada de l'Antic Règim. Les diferències entre els diversos grups socials sovint podien ésser subtils o boiroses, la qual cosa explica que hi hagués senyors rurals que, sense pertànyer a l'aristocràcia, tinguessin unes atribucions i un poder semblant als dels nobles. Morey ressegueix en *Bearn o la sala de les nines* el reflex de l'estructura social de l'època, la qual cosa li permet veure en quins aspectes Llorenç Villalonga s'aparta de la veritat històrica per tal de donar la seva imatge particular dels senyors rurals mallorquins. Sens dubte, a diferència del que sovint s'ha afirmat, més que enyorar l'esplendor de l'aristocràcia decadent, Llorenç Villalonga veia en la fi d'aquesta classe la imatge d'un canvi social i cultural que acabaria destruint els valors que durant segles havien regit la nostra civilització.

Ara bé, l'ambigüitat de *Bearn o la sala de les nines* deriva també de la tècnica narrativa emprada per l'escriptor mallorquí. Josep Antoni Grimalt, a l'estudi «Tècniques narratives de *Bearn*, de Llorenç Villalonga», s'encarrega d'estudiar sobretot el complex joc de narradors que contenen la història. La insuficiència del narrador principal, don Joan Mayol, és compensada pels fragments citats de les memòries de don Toni. Tanmateix, Villalonga procura que restin zones fosques en la seva història, per tal de suggerir més que no pas dir i de no revelar els diversos misteris que giren entorn dels Bearn. Grimalt, tot refusant aquelles interpretacions que volen veure en la novel·la el testimoni d'una època, es refereix a diversos episodis on sempre resta en l'aire una única solució o una interpretació unívoca dels fets. Sobretot l'adequació entre aquest contingut i la forma triada, que permet deixar aspectes sense aclarir, és un dels principals encerts que cal remarcar de la novel·la.

Ara bé, algunes vegades els fets no deixen lloc al dubte. És el cas de la relació entre *Bearn o la sala de les nines* i *Il Gattopardo*, del príncep Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Com tothom sap, *Bearn* va aparèixer en castellà el 1956, dos anys abans que la novel·la de l'italià veiés la llum. Ara bé, Carme Bosch, a «Proust, Lampedusa i Villalonga», formula una hipòtesi —que ella mateixa considera «potser absurda, però no poc suggestiva» (p. 97)— segons la qual hi podria haver hagut un contacte o un coneixement entre l'escriptor sicilià i el mallorquí abans de la redacció i de la publicació de llurs novel·les. Bosch es basa en la dedicació d'Alexandra Wolf, l'esposa de Lampedusa, a la psicoanàlisi i en el viatge a Itàlia que Villalonga féu el 1939, en el qual va entrar en contacte amb altres metges italians dedicats a la psiquiatria. Aleshores, segons Bosch, hauria estat possible que Villalonga hagués pogut tenir algun apropament a Lampedusa. Tanmateix, la tesi no deixa d'ésser una pura hipòtesi, per ara impossible de verificar. En canvi, el més remarcable de l'estudi de Carme Bosch és la detallada anàlisi d'episodis concrets i de figures literàries de *Bearn* que presenten paral·lèlismes amb l'obra de Lampedusa i d'aquells que semblen procedir o almenys estan relacionats amb el món de Marcel Proust.

Aquesta complexitat de *Bearn o la sala de les nines* n'ha dificultat les adaptacions a altres mitjans. La tercera part de *Bearn, entre la vida i la ficció* agrupa tres intervencions a la I Aula de Novel·la sobre aquesta qüestió, que es prolonga més enllà del text literari i, per tant, es refereix a aspectes que fins ara no havien estat gaire tractats per la crítica. Guillem Frontera i Lluís M. Güell hi comenten les diverses adaptacions en què cada un d'ells participà: el primer, en el món del teatre i de la ràdio; el segon, en una sèrie de televisió. Jeroni Salom, en un treball molt rigorós que titula «Notes disperses sobre cinema i literatura. A propòsit de *Bearn*», després de posar les bases teòriques sobre les relacions entre aquestes dues arts, comenta l'adaptació cinematogràfica de *Bearn*, realitzada el 1983 per Jaime Chávarri. Salom coincideix amb Frontera en pensar que aquesta adaptació no havia reeixit, ja que per motius diversos no reflecteix ni la complexitat dels personatges ni la riquesa de pensament de la novel·la de Llorenç Villalonga.

En resum, *Bearn, entre la vida i la ficció* és un bon complement de la bibliografia ja existent sobre Llorenç Villalonga i, més concretament, sobre *Bearn o la sala de les nines*, que pot interessar tant aquells lectors que s'inicien en el coneixement de l'autor mallorquí com els estudiosos que s'hi han especialitzat.